

5.1.2023

טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו

הסוגיה במסכת בבא קמא (ק"י): מביאה את דברי ריש לקיש: "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו", כהסבר לכך שאין אנו אומרים שיתבטלו קידושיה של אישה שנפלה לפני יבם מוכה שחין למרות האפשרות העקרונית לומר כן. כיוון שיש מי שיאמר שיש בדברים אלו כדי לסתור כל טענה לביטול קידושין מצדה של האישה, נבאר דין זה כאן.

לעניין ביאור המילים, כתב רש"י במסכת קידושין (מ"א.) כי "טן" הוא גוף, ו"דו" הוא שניים, וביאר כך את המשפט ("ד"ה "דאמר"): "משל הוא שהנשים אומרות על בעל כל דהו, שהוא טוב לשבת עם שני גופים משבת אלמנה" (ולקמן יתבאר שדבריו כבר כתובים אצל הגאונים). ברוח זו ביאר אף במקום אחר (שם ז'., ד"ה "טן דו"): "ואפילו אינו לה אלא לצוות בעלמא", ומפשט דברי רש"י נראה שכוונת הדברים שהאישה מסתפקת בכל בעל שיהיה, ובלבד שישב עמה ויהיה לה לאיש (ובתשובת הרד"ך (בית ט') כתב כרש"י, אלא שפירש שהכוונה היא שמסתפקת בתשמיש, ולא רק בישיבה יחד).

כך אפשר להבין גם מדברי הראב"ה למסכת כתובות המובא במרדכי (סימן ר"א): "אף על גב דנכפה לגבי אשה מום הוי, משם אין ראייה להחשיבו מום גבי איש, דאישה בכל דהוא ניחא לה... וכך שמע ראב"ה מעשה מאביו רבינו יואל הלוי"; וכן הביא המרדכי (שם, סימן ר"ג) בשם מהר"ם שהאישה מקפידה פחות במומים, ואפשר להעמיד אף את דבריו בשיטת רש"י הנ"ל.

לכאורה יש להביא לדברי רש"י ראייה גדולה ממה שאמרו במסכת יבמות (ק"י ח:), שהביאו שם דברי ריש לקיש עם עוד דברים מרבותינו האמוראים:

"אמר ריש לקיש: טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו. אביי אמר: דשומשמנא גברא, כורסיה בי חרתא רמו לה. רב פפא אמר: דנפצא גברא, תיקרי בסיפי בבא ותיתיב. רב אשי אומר: דקולסא גברא, לא בעיא טלפחי לקידרא. תנא: וכולן מזנות ותולות בבעליהן".

ביאור דברים אלו נמצא בתשובת הגאונים (הרכבי, סימן ל"ג) בזו הלשון:

"אילו משלים הן שמצויין בפי הכל בבבל, להודיע שהאשה רוצה בבעל, בין פחות ובין חשוב, ורוצה היא להינשא יותר ממה שהאיש רוצה לישא. ואמרו ארבעה משלים. תחילה: "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" – "טן דו" בלשון פרסי: שני בני אדם, "ארמלו" – יחידות. שני – "דשומשמנא גברא"... "שומשמנא" – נמלה, ופיתרון "חראתא" – נשים נכבדות ויקרות... אפילו בעלה שלאשה נמלה, יש לה כבוד בין חברותיה ומשימות לה כיסא בבואה אליהן. שלישי – "דנפסא גברה", פיתרון "נפסא" כגון

נפיא שמנפין בה את התבואה. וכל דבר ארוך ורחב... קוראין אותו נפסא... כן הוא אומר: אפילו נפסא בעלה של אישה, היתה יכולה לתלותו על פתחה כאמלתרא, ומועיל לה וטוב מהיותה בדד. רביעי – "דקולסא גברה", פיתרון "קולסא" – בדי תרדין ובדי כרוב שמהן עלין יוצאין... אפילו היה בעלה שלאשה קלסא, היה ממתק את קדירתה ולא היתה צריכה למתק אותה בעדשים. כל אלה להראות כי אפילו איש פחות, אישה רוצה בו, ואפילו קטן כנמלה יש לה בו כבוד, ואפילו דומה לנפסא או לקולסא יש לה בו הנאה כמה שיש הנאה באילו הדברים. וסוף השמועה: "תונא, כולן מזנות ותולות בבעליהן". כלומר: כל הנשים יכולות לזנות ולתלות בבעליהן, לפי שאין מבחין אלא הקדוש ברוך הוא, ואילו לא היתה לאישה הנאה בבעל אלא שאם מזנה היא יכולה לתלות בבעלה – כדי היה דבר זה".

רואים אנו עד כמה סברו רבותינו האמוראים שמוכנה האישה לשבת עם בעל שאין היא שמחה בו, שאמרו שהאישה מעדיפה לשבת עם הבעל ולו כדי שיהיה לה במי לתלות את ילדה אם תזנה עם אדם אחר, ואלו דברים חריפים ביותר. אם כנים הדברים שראינו ברש"י לעיל, שאפילו לצוות בלבד רוצה האישה בבעלה, אפשר לומר שדבריו אינם אלא מסקנת סוגיה זו; וכמעט מחויב הוא שכך סובר רש"י, שהרי עוד כתב במסכת קידושין (מ"ה:), ד"ה "שמא" ("סברת" "טב למיתב" **בדעת האב בקידושי בתו**, ולאב הרי ברור שלא שייכת סברה זו אלא בכגון זה שהוא רוצה שלבתו תהא עם מי לחיות את חייה, ותו לא. עוד מצאנו שכתב כן הערוך לנר בספרו למסכת יבמות (שם):

"הני ארבעה מילי דקאמר, יש לומר דעל ידי ארבעה דברים אפשר שהבעל ואישתו אינם נוחים זה לזה: או על ידי מחלוקת שביניהם, או על ידי שמאוס הוא לה על ידי מומין שבו, או על ידי אומנתו, או על ידי פסול משפחתו. וכנגד כולם אמר דניחא לה בבעל כל דהו, דנגד מחלוקת קאמר ריש לקיש דעיקר תכלית איש ואישתו היא להיותם כבשר אחד... ואם הם כשניים אז נראה שיש פירוד ביניהם, וזהו דקאמר... אפילו לישיב כשניים בפירוד לבבות, מכל מקום ניחא לה מלמיתב ארמלו. ואביי אמר דאם קטן כנמלה הוא דאין ביזוי גדול מזה, מכל מקום ניחא לה. ורב פפא איירי מביזוי על ידי אומנתו, ורב אשי מביזוי על ידי פסול משפחתו. ואף על פי כן, כולם ניחא להו בבעל".

אך בערוך (ערך "טנדו") יש לעיין, שכתב:

"פירש רבינו חננאל: טוב לאישה לישיב באישות ואפילו בעלה כעור ופעוט מלמיתב ארמלו. פירוש אחר: "טן" – גוף, "דו" – שניים".

פירושו השני של הערוך הוא פירושו של רש"י, אך פירושו הראשון נראה שונה במקצת, כי שם נראה שאין האישה רוצה אותו רק לצוותא לבד, אלא שרוצה אותו לאישות או לעניין מסוים, ואינה משגיחה כל כך ביופיו של האיש, אך מכל מקום אין היא מתפשרת בכל אופן. כגון זה מצאנו בפירוש רבינו חננאל בן שמואל למסכת קידושין (מ"א:): "ודרך משל אמר, שהנשים אומרות מוטב לאשה להיות יושבת עם הבעל שהן שני גופין בבית אחד מלהיותה יושבת לבדה, שהבעל עושה כל צרכי הבית שהאישה צריכה להם". מדבריו ברור שהאישה אינה רוצה את האיש רק לצוות, אלא שצריכה אותו לעניינים וצרכים מסוימים, וודאי יש לה ציפיות ממנו.

עוד נמצא פירוש שלישי בדברי רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף למסכת קידושין (שם), וזו לשונו:

"משל לנשים שאומרות: טוב לשבת במדבר בשני גופין מלהיות ביישוב אלמנה יחידה. "טן" – מדבר, "דו" – שני גופין".

נראה שכוונת רבינו יהונתן לומר שהאישה רוצה קשר נפשי ורגשי עם בעלה, ועדיף לה קשר זה מכל ענייני העולם האחרים, ועל כן מעדיפה היא לשבת אפילו במדבר במקום שאין איש וליהנות מחברת בעלה, מאשר לשבת במקום יישוב לבד ובעצמה.

במהות עניין זה מצאנו סתירה גדולה בין הסוגיות, כי כבר נתבאר שבכמה מקומות אמרו שנוח לה לאישה לשבת עם בעלה אף אם יש בו פגמים מפגמים שונים, ואם נלך על פי שיטת רש"י אין גבול לדבר, ותמיד נאמר שעדיף לה להיות נשואה ושיהיה לה האיש לצוות. אף לשיטת שאר הראשונים הרי ברוב המקרים יש איזה שהוא קשר נפשי בין האישה לבעלה, והבעל עוזר בצורכי הבית באופנים כאלו ואחרים, ולפי זה נראה שסברת "טב למיתב" היא סברה גמורה שאין בה סייג.

אמנם, מאידך הרי למדנו במסכת קידושין (שם) דין אחר: "אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה", והקשו הראשונים: מדוע לא נאמר אף לקטנה "טב למיתב", ומדוע נחשוש שלכשתגדל תמאס בקידושין ולא תרצה בהם? ושלושה תירוצים בדבר:

(א) התוספות (שם, ד"ה "אסור") תירצו שלא אומרים "טב למיתב" אלא לאחר שהתרצתה להינשא, אך קטנה שמשיאין אותה יש לחשוש שלא תתרצה. כן תירצו הרשב"א בתירוץ הראשון והנימוקי יוסף ותוספות הרא"ש ותוספות רבינו שמואל ותלמיד הרשב"א (שם), והריטב"א (שם) הוסיף שגדולה יש לה דעת להכיר את בעלה ויכולה לשאול ולברר עליו.

(ב) הרשב"א (שם) בתירוץ השני תירץ שבקטנה יש לחשוש שילחשו על אוזנה דברים רעים על בעלה, וכיוון שהיא נוחה להתפתות לא תרצה בו. כן כתב גם המאירי, וכן הביא המהר"י בירב בחידושו בשם הראב"ד.

(ג) בתוספות ר"י הזקן (שם) הקשה על התירוץ הראשון, שלפי זה החילוק הוא בין גדולה לקטנה, ואילו בברייתא נאמר שצריכה לומר "בפלוני אני רוצה", ומכאן שהחילוק הוא בין אם היא רצתה ובחירה להינשא, או אם עושים בעבורה. על כן ביאר שם שבאמת כך יש לחלק, שאם עושה בעצמה יכולה להתקדש ולהינשא אפילו כשהיא קטנה, ואם עושים בשבילה אין "טב למיתב" מועיל לומר שיכולים לקדשה אף כשהיא גדולה (ובשיטה לתלמיד הרשב"א תירץ קושייתו, כמבואר שם).

לפי הנ"ל יוצא כי רוב הראשונים סוברים כתירוץ הראשון, שיש לחלק בין גדולה לקטנה, וטעם החילוק הוא מפני שהגדולה יש בה דעת להכיר אם היא רוצה להינשא לאיש זה, מה שאין כן הקטנה שאין לה דעת; וכמו שביאר רבינו יהונתן מלוניל:

"ואף על גב דאמרינן דבאישה איסורא ליכא, הני מילי היכא שיודעת מי האיש ומאיזה משפחה הוא ואף על פי שלא תראהו אם יש בו צורת פנים נכבדת אינה מקפדת בכך, אבל בלא דעתה כלל שאינה יודעת כלל מי הוא עד שתינשא – בהא ודאי מקפדת ומקפדת".

וכן בחידושי מהר"י בירב כתב:

"לאו למימרא שתהא צריכה לראותו, אלא שייטב בעיניה משפחתו וענייניו ומעשיו, וכשהיא קטנה לא תבין עד שתגדיל".

כך גם כתב הרב רחמים הכהן בספרו פרחי כהונה למסכת קידושין (שם):

"ויש להמתיק עוד הדברים על דרך זה, דהנה יש שתי סיבות של גנאי: האחת מסיבת שהוא כעור או כעורה, והשנית לעניין המעשים שלו או שלה. והנה, לסיבה הראשונה צריך ראייה בעין דהכל לפי רצון האדם, אבל הסיבה השנייה אפילו בשמיעה מהני. ואם כן, לעיל עיקר האיסור הוא מפני כיעור, כדקאמר: "עד שיראנה", ובה ליכא חששא שמא תתגנה רק באיש ולא באישה משום דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, כיון דעל כל פנים מעשיו טובים; אבל אם מעשיו רעים ליכא הך סברא דטב למיתב וכו', ובהא מיירי הכא, דכיון שהיא קטנה אינה יודעת לענין מעשיו מטוב עד רע, אבל כשתגדל תשאל עליו אם טוב הוא".

כן כתב בשו"ת בית הלוי (ג', ג'): :

"והנראה להסביר... דהא ודאי דעיקר הדבר דאמרינן דאשה בכל דהו ניחא לה בודאי דאינו כלל גמור על כל הנשים, דנאמר דכל הנשים בודאי הוא דאינן מקפידות על כל מומים שבעולם וניחא לה אפילו במוכה שחין... דהרי אנו רואין בחוש שגם הנשים מקפידות מלהינשא לבעלי מומים הגדולים, ובפרט למוכה שחין. ועוד דהא בדוכתא אחרינא אמרינן בגמרא טעם על הא דניחא להו בכ"ד וכולם מזנות ותולות בבעליהם, והא ודאי דרוב נשים כשירות הן ולא ניחא להו להתקדש לבעל גרוע על סמך שתזנה תחתיו, ובודאי דטפי ניחא לה שיהיה לה בעל שלם ולא תצטרך לזנות תחתיו. רק כוונת הגמרא דאשה אפשר ויכול להיות דניחא לה גם בכל דהו וטב למיתב טן דו ויכול להיות דגם במוכה שחין ניחא לה...".

הבית הלוי אף מבאר את הגמרא במסכת בבא קמא על פי דרכו, כמבואר שם.

מכל הנ"ל יוצא שאין זה נכון לומר שהאישה מתחתנת עם כל אדם ובלבד שתהא יושבת בצוותא, וודאי שגם האישה מקפידה על כל מיני דברים בבואה להינשא, אלא שכאמור זה עומד בסתירה לסוגיה שראינו במסכת יבמות (שם), ונכפלה במסכת כתובות (שם), שמשם משמע שהאישה תשב עם כל איש ואפילו רק שתוכל לתלות בו את ילדיה. אמנם, אפשר היה לטעון שהסוגיה במסכת יבמות מביאה אמירות אלו דווקא לעניין זיכוי גט לאישה, שצריך ראייה ברורה בדעת האישה שזכות הוא לה, אך במסכת כתובות אי אפשר לומר כן והסתירה במקומה עומדת.

ונראה שיש ליישב את הסתירה על פי מה שנתבאר בתחילת תשובה זו, לחלק בין מום דאיילונית לבין שאר מומים, או בין גדולים לקטנים. לפי זה נראה פשוט שכן הוא אף לגבי האישה, שאמנם אמרו שהאישה רוצה לשבת בצוותא עם בעלה, אך מכל מקום אם הבעל אינו מקיים באופן בסיסי את עיקרי העניינים שבשבילם כלה נכנסת לחופה, הרי ברור שגם מבחינתה זהו מקח טעות גדול, ואף לצורכה נאמר שיש ביטול לקידושין. וכבר הזכרנו לעיל בשו"ת בית הלוי (ג', ג') הביא מדברי הב"ש (אבהע"ז, קנ"ד, סק"ב) שאף הוא סבר שיש להשוות האיש והאישה לעניין קידושי טעות כשגילתה שיש לבעל מום גדול, וכן דעת אחרונים נוספים.

ונראה שלמרות שהצגנו את דברי רש"י לעיל בצורה מחמירה יותר, נראה שאף הוא מודה לדברי שאר הראשונים, ולהבין זאת נקדים שכתבו כמה ראשונים – ורש"י ראשון להם – שמה שאמרו "טב למיתב" הוא משל שהיו הנשים אומרות, ואין כאן אמירה הלכתית, אלא שמתוך מה שהיו הנשים רגילות לומר היה רוצה ריש לקיש לדייק הלכה (ובשו"ת דבר יהושע (א', ע"א) דייק אף הוא נקודה זו). והדבר מוכרח ממקומו, שהרי המילה "ארמלו" היא אלמנה כמו שכתבנו לעיל, והגמרא הרי מביאה משפט זה ביחס לקידושין, וודאי שאין רווקה אומרת לעצמה שטוב לשבת יחד מאשר להיות אלמנה, שהרי לא תהיה אלמנה אם לא תתחתן אלא תמשיך להיות רווקה (וכן העיר בפרחי כהונה (שם)). אם כן, ברור שזו מליצה, המעידה על רצון האישה להתחתן ולשבת בצוותא עם האיש, אך כדרך של אמירות אין היא מבטאת אלא קיצוניות אחת, ואין בה כדי לבאר את כל הפסיכולוגיה של האישה הקשורה בעניין זה.

פשט זה נראה מבואר אף מכך שלא מצאנו כדוגמת משפט זה בירושלמי, ואם היה זה כלל הלכתי ידוע ודאי היה מופיע שם, אלא שכאמור לא היה זה אלא משל שהיו הנשים אומרות בבבל, וכן שאר דברי האמוראים שהובאו במסכת יבמות הם כפי שהיו נוהגים לומר בבבל, והיו אומרים אמירות כאלו כדי להדגיש את העניין שהאישה אינה מקפידה כמו שהאיש מקפיד. מכל מקום, ברור שכל זה דווקא בדברים מסוימים ולא בכל דבר, כי יש דברים שודאי שהיא מקפידה בהם.

על כן, גם מה שכתב רש"י הוא רק ביאור המשל שהיו הנשים אומרות, וודאי לא הייתה כוונתו לומר שעל פי משל זה יש לפסוק הלכה, כי אין משל זה חזות הכל, ואם כן גם לדעתו יש להתחשב בדעת האישה בדברים מסוימים, והכל לפי העניין. על כן נראה ברור שאף הוא יודה שבכל עניין בסיסי בקיום יחסי נישואין תקינים על פי התורה יש מקום לדון בביטול קידושין, ובלבד שיהיה הדבר ישיר ולא משפיע באופן עקיף בלבד.

היוצא מדברינו, שקודם שהאישה מתרצה להינשא לבעלה, היא ודאי מקפידה על מידותיו הטובות, על משפחתו והנהגתו, ואין לנו לומר בעניין זה "טב למיתב". ואף לאחר נישואיה, כל מה שהוא מעיקר הנישואין יש מקום לדון ביטול קידושין על פי מה שנתבאר, וכך כתב בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ד', ק"ג) שבכל הדורות היו הנשים מקפידות על מי שהן נישאות לו:

"מה שרוצה... לחלק בין דורות אלו לדורות הקדמונים ממה שרואין שהנשים בדורות אלו מקפידין עוד יותר במומין דהאיש ממה שמקפידין האנשים במומי הנשים, הנה אף ששייך לומר סברא כזו קשה לעשות מעשה כי הרי גם בזמן הגמרא מצינו דהנשים לא היו מתרצות אלא למי שהחשיבוהו להגון להן... ואם הנשים היו בזמן ההוא מתרצות בבעל כל דהו לא היה שייך לאסור להאב לקדש את בתו בשביל איזה חשש רחוק, אלא ודאי גם בזמנם רוב הנשים לא היו מתקדשות אלא למי שחושבות שהוא יותר טוב להן אך מכל מקום היו נמצאות איזה נשי שהיו מתרצות אף לבעל כל דהו".

לפי דבריו, מה שאמרו בגמרא "טב למיתב" הוא רק שלאחר שעשתה האישה מעשה – כגון מינוי שליח לקדשה – גילתה דעתה שהיא אחת מהנשים הללו שאינן מקפידות כל כך.

יש להעיר בסיום דברינו, שמפורסם בשם הרב סולובייצ'יק שחזקה זו איננה נתונה לדיון, ואינה משתנה מאדם לאדם ומזמן לזמן, וכך היו דבריו (מתוך "זה סיני" – שכתוב של הרצאה שנתן הרב בחודש תמוז, תשל"ה):

"ניקח לדוגמא את החזקה - שנאמר לי שאותה בקשו להעמיד לדיון - של "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו". אשה מעדיפה לחיות בשניים מאשר לבד. לחזקה זו אין כל קשר עם הסטטוס החברתי והפוליטי של האשה בזמן העתיק. אין החזקה בנויה על גורמים סוציולוגיים. זהו פסוק בבראשית: "אל אישך תשוקתך". זוהי קללה מטפיזית מוטבעת בשורש האישיות הנשית. האשה כשהיא בודדה סובלת ללא השוואה יותר מהאיש. הבדידות של האיש אינה עברו חוויה כל כך מחרידה, כמו הבדידות לאשה - וזה לא ישתנה לעולם כימי השמים על הארץ". אין זה עובדה פסיכולוגית אלא עובדה אקזיסטנציאלית. אין זו תוצאה של סטטוס נחות של האשה, אלא זה מתחייב מההבחנה היסודית בין אישיות האשה ובין אישיות האיש. חיי רווקה זקנה הם הרבה יותר אומללים וטרגיים מחיי רווק זקן. זאת היתה אמת בזמן העתיק, וזו אמת עדיין בהווה, וזו תהיה אמת גם בעוד אלף שנה מעכשיו. לומר ש"טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" נובע מסטטוס פוליטי או חברתי נחות של האשה באותו זמן, זוהי פשוט פרשנות מסולפת של החזקה. שום חקיקה לא תוכל להקל את סבלה של אשה בודדה, שום חקיקה לא תוכל לשנות גורל זה. משא זה הוטל עליה על ידי הכל יכול ית' שמו אחרי שחטאה את החטא הראשון"

אמנם ראו את דברי תלמידו הרב אהרן ליכטנשטיין בשיעוריו למסכת גיטין (עמוד 338):

"הגרי"ד סולובייצ'יק הלך בכיוון שונה... הכלל "טב למיתב טן דו" איננו רק הערכה בנוגע לדעת האישה, אלא זהו עיקרון הלכתי קבוע ומוצק. ההלכה קובעת שמצב של נישואין הוא המצב הטוב לאישה. עיקרון זה איננו משתנה בהתאם לדעתה של אישה זו או אחרת, ואף לא בהתאם להלכי הרוח המשתנים בחברה.

מסתבר שניתן לחלק בהקשר זה בין תחומים שונים שבהם מופיע העיקרון "טב למיתב טן דו" בהלכה. הגמרא במסכת קידושין עוסקת באישה שהתקדשה לאדם מסוים מבלי לראותו. קיים חשש שכאשר תראה אותו תמצא בו דבר מגונה, ותתחרט על הקידושין. אולם, הגמרא קובעת שאין צורך לחשוש לכך, כיוון ש"טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו". מן הסתם האישה מעדיפה בכל מקרה להיות נשואה, למרות הדבר המגונה שמצאה בבעלה, ואין כאן מקח טעות.

סביר להניח, שבמקרה זה גם הגרי"ד יודה, שאין כאן קביעה הלכתית בלתי ניתנת לשינוי אלא רק אומדן דעת של האישה. אנו מניחים שהאישה אכן מעדיפה להיות נשואה על אף הדברים שגילתה, ולכן הקידושין אינם בטלים. אם נשתכנע בוודאות שהאישה שלפנינו אכן מתחרטת על קידושיה לאיש זה - לא נאמר "טב למיתב טן דו", והקידושין ייבטלו למפרע"

לסיכום, אין בדבריו של ריש לקיש כלל חלוט שבעקבותיו יש לומר שאין מקום לביטול קידושין, ובמקרים שבהם אומדן הדעת הוא ברור להיפך, יש להתחשב בכך בדיון אודות ביטול קידושין.